

مفتاح الاعلام

در اسامی و شرح حال ۵۰۷۰ نفر از پیشوایان

و مشاهیر و اخبار دانشمندان]

از قرن اول اسلام تا قرن چهاردهم هجری

مجموعه سه جلدی

جلد دوم

در دو قسمت

(قسمت اول)

۶۵۶ نفر از بزرگان سیه ر به اسم

۷۵۳ نفر به کنیه

چاپ عکسی از روی نسخه خطی

تألیف استاد ابوالقاسم سحاب نفرشی از سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۱۵ شمسی

به کوشش غلامرضا سحاب

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

دفتر اسناد و کتابخانه ملی

سرشناسه	سحاب، ابوالقاسم، ۱۲۶۶ - ۱۳۳۵.
عنوان و نام پدیدآور	مفتاح‌الاعلام: در اسامی و شرح حال ۵۰۷۰ نفر از پیشوایان و مشاهیر و اخبار دانشمندان [از قرن اول اسلام تا قرن چهاردهم هجری] / تألیف ابوالقاسم سحاب تفرشی؛ به کوشش غلامرضا سحاب.
مشخصات نشر	تهران: دنیای جغرافیای سحاب: بنیاد فرهنگی سحاب، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	ج. ۳.
شابک	۹۰۰۰۰۰۰۰ ریال (دوره)؛ ۱-۱۷-۷۶۶۰-۶۰۰-۹۷۸-۱ ج. ۱؛ ۸-۱۸-۷۶۶۰-۶۰۰-۹۷۸-۲ ج. ۲؛ ۵-۱۹-۷۶۶۰-۶۰۰-۹۷۸-۳ ج. ۳.
وضعیت فهرست نویسی	فبا
عنوان دیگر	در اسامی و شرح حال ۵۰۷۰ نفر از پیشوایان و مشاهیر و اخبار دانشمندان [از قرن اول اسلام تا قرن چهاردهم هجری].
موضوع	دانشمندان اسلامی -- سرگذشته
موضوع	Muslim scientists -- Biography
موضوع	دانشمندان -- سرگذشته
موضوع	Scientists -- Biography
سناسه افزوده	سحاب، غلامرضا، ۱۳۲۷ -
رده بندی کنگره	BP۵۴
رده بندی دیویی	۲۹۷:۹۹
شماره کتابشناسی ملی	۶۰۴۵۱۰۵

مفتاح‌الاعلام

در اسامی و شرح حال ۵۰۷۰ نفر از پیشوایان و مشاهیر و اخبار [دانشمندان]

از قرن اول اسلام تا قرن چهاردهم هجری

مجموعه سه جلدی

جلد دوم در دو قسمت (کتاب سوم در دو بخش)

تألیف استاد ابوالقاسم سحاب تفرشی در سال ۱۳۱۲

به کوشش غلامرضا سحاب

امور هنری مهین طاهری نیا

صفحه آرا سعید ناظری

اسکن متون خطی سید مهدی آقا محمد باقر

فهرست نامه، تنظیم و توضیحات سید مهدی آقا محمد باقر و سیده گلنهار آقا محمد باقر

باهمکاری زهر احاطمی

شمارگان ۱۰۰ دوره سه جلدی

نوبت چاپ چاپ اول - دی ماه ۱۳۹۸

چاپ دیجیتال

صحافی صحافی فروزنده (محسن طبیبی)

شابک ۸-۱۸-۷۶۶۰-۶۰۰-۹۷۸

قیمت دوره سه جلدی ۹۰۰ هزار تومان

بنیاد فرهنگی سحاب

دنیای جغرافیای سحاب

تمامی حقوق چاپ و نشر برای ناشر و بنیاد فرهنگی سحاب محفوظ است.

دفتر نشر: محله قم، بلوار کمر بندی، بنیاد فرهنگی سحاب، تلفن: ۰۸۶-۳۶۲۳۶۰۴۰

دفتر خانه بنیاد فرهنگی سحاب: تهران، خیابان سرخس بین میرداماد و نفق، خیابان زرین، پلاک ۲، زنگ ۵

تلفن: ۰۲۱-۲۲۸۸۶۹۹۸، ۰۲۱-۳۸۰۲۴۵۱، ۰۲۱-۱۸۶۲۶۳۳، تهران صندوق پستی: ۹۳۳۹۵-۴۵۵۷

www.sahabculturalfoundation.com | کانال تلگرام: @bonyadfarhangisahab | بستر گرام: bonyad.farhangi.sahab1376

تلخیص و باز نویسی مقدمه استاد ابوالقاسم سحاب

سیاس و ستایش حضرت داور یگانه را سزاوار است که ذات پاکش موسوم به هزار و یک اسم از اسمای جلال و اوصاف کمال است و به هر نامی که وی را خوانند اجابت فرماید و «بزرگوار بسیار بر روان تابناک نبی اسلام و برگزیده ی یزدان، رسول خاتم و یاران او.

بنده ی نگارنده «ابوالقاسم سحاب» پس از اینکه هم خود را مصروف جمع آوری و تدوین کتب اعلامی نمود که شامل نام و گزارش شمه ای از آثار عده ای از پیشوایان، دانشوران، ادیبان، فلاسفه، حکمای اسلامی است. نام «مفتاح الاعلام» را برای این مجموعه برگزیدم و هر کتاب را در مجلدی جداگانه به ترتیب حروف الفبا منظم کردم تا مجموعه منتهی به حد امکان آسان باشد.

در ضمن به پاس خدمتی که شرق شناسان با تدوین و ترجمه ی آثار این بزرگان به عالم اسلام کرده اند. در ذیل صفحات کتاب، شرح ترجمه ی ایشان را طبق مدارک و مأخذ موجود به صورت پاورقی کنجاری نام تا این مجموعه امتیاز و برتری خود را در توجهی همه جانبه، با احیای نام بزرگان اسلامی شرق، خدمتگزاران غربی و اروپایی و نیز بعضی از ادبا و شعرا، مشهور عرب قبل از ظهور اسلام کسب نماید.

تقسیمات این مجموعه از این قرار است (۱):

کتاب اول	در اسامی و شرح حال بزرگان مشهور به کنیه ی (بو)
کتاب دوم	در اسامی و شرح حال بزرگان مشهور به کنیه ی (ابن)
کتاب سوم	در اسامی و شرح حال بزرگان مشهور به اسم
کتاب چهارم	در اسامی و شرح حال بزرگان مشهور به لقب
کتاب پنجم	در اسامی و شرح حال بزرگان مشهور به تخلص ادبی و نسب خانوادگی
کتاب ششم	در اسامی و شرح حال زنان مشهور
کتاب هفتم	فرهنگ نوین، شرح حال شرق شناسان، مکتشفین و سیاحان شرقی (۲)

علاوه بر این، نگارنده سعی کرده تا حد ممکن اسامی هر یک از اشخاصی را که ضمن ترجمه یا تحت شرح احوال دیگران آمده است، با ذکر صفحات مربوط، در فهرست بندی منظور نماید. همچنین برای ادای دین به این بزرگان به شکلی تابناک، نام آثار ایشان علاوه بر ذکر در فهرست هر کتاب، به طور جداگانه نیز در مجلدی مخصوص تدوین شده است.

۱) لازم به ذکر است که ۶ جلد کتاب دست نویس استاد در مجموعه چاپ عکسی حاضر در ۳ جلد عرضه شده است. جلد اول شامل کتاب های اول و دوم، جلد دوم شامل دو قسمت کتاب سوم و چهارم، پنجم و ششم می باشد.

۲) جلد هفتم کتاب به نام «فرهنگ شرق شناسان» در زمان حیات استاد ابوالقاسم سحاب در سال ۱۳۱۷ شمسی به چاپ رسیده و بعد همراه با اضافات به چاپ دوم در

سال ۱۳۵۶ و سپس در سال های بعد به نام انتشارات کتاب سحاب به چاپ مکرر رسیده است.

در رعایت امانت، ذکر کتاب های مهم تاریخی، تذکره ها، و شرح حال بزرگان که ذیل اسامی مؤلفین و مصنفان آمده، همه مستند و با ذکر منبع بوده، تا علاوه بر اعتبار و اطمینان، در مواردی هم که شرح احوال و نام به اختصار آمده است، خواننده بتواند برای آگاهی بیشتر به منبع اصلی مراجعه کند.

این مجلد، به اسامی و شرح احوال امخاصی اختصاص دارد که شهرتشان بر اساس کنیه یا لقب بوده و برابر آن، اسم ایشان هم به ترتیب حروف الفبا از «الف» تا «ی» به طور جداگانه در آن آمده است، بآله التوفیق

ابوالقاسم بن محمد زمان تفرشی

مقدمه

زمانی که هفده یا هجده سال بیشتر نداشتیم، حدود پنجاه و چهار سال پیش، مادر بزرگم، «ابوالقاسم» ارزشمندترین گنجینه زندگیم را به من سپردند: صندوق گرانها حاوی نسخ خطی و آثار استاد ابوالقاسم صاحب (پدر بزرگم) و نیز پروانگستر قنبر تسبیح و عینک و قلم فلزی یادگار ایشان. همراه با این امانت، بارها و بیتم خطیر نیز به عهده من گذاشته شد. مادر بزرگم از من قول گرفت که در زمانی مناسب این آثار را به چاپ برسانم. هنگامی که بنا به خواست و اندیشه من امتداد می‌بخشیم به «بنیاد فرهنگی صاحب» در باغی که منزل مسکونی پدر بزرگم در آنجا نشاء بود، در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد و پدر مسئولیت مدیریت بنیاد را بر عهده من گذاشتند. دانستم که زمان وفای به عهد است.

انتشار کتاب «تاریخ خجسته» که خود زندگی نامه استاد ابوالقاسم صاحب تفرشی از زمان کودکی و تاریخ روز شمار سال های ۱۳۰۴ تا ۱۳۱۵ شمسی به قلم ایشان است در سرلوحه کار قرار گرفت که در سال ۱۳۹۴ انتشار یافت. بعد از آن کتاب پسر طبیعت ترجمه استاد از کتاب ابن طفیل اندلسی با طراحی و نقاشی جدید به چاپ رسید. و هم اکنون یکی دیگر از آثار ایشان، «شرح حال و اشعار آقا مؤمن تفرشی» در دست چاپ است و کتاب «مدرسه عالی سیهسالار» و «رساله انساب سادات تفرش» و «نخبة التواریخ» در نوبت چاپ قرار دارند.

شاید به جرات بتوانم بگویم که در میان این گنجینه تماماً گرانقدر، مجموعه شش جلدی فرهنگ اعلام «مفتاح الاعلام» که با دست و به خط خوش نستعلیق نوشته اند، مرواریدی است بی نظیر، نمایشگر روحیه پژوهش گرانه، علائق فرهنگی و اراده آهنین ایشان.

اگر بزرگی همت می کرد که امروز با امکانات آن زمان، صد سال پیش، چنین مجموعه ای حیرت انگیز از نظر ارزش های تاریخی، فرهنگی و اطلاع رسانی و کاری چنین شگرف از جنبه زمان بوی و صرف انرژی را به سرانجام برساند، نام وی، ابوالقاسم، را در صدر می نشانند. نه از جهت ترتیب حروف الفبا، بلکه به یک دلیل ساده ی بزرگ: جوهره کار عاشقانه.

آنچه در تمام این سال ها، مرا نه به عنوان نوه ای قدردان بلکه شاگردی شیفته با عشق به چاپ و انتشار آثار ایشان گشایده است، بیش از ارزشمندی نوشته ها، به نمایش گذاشتن الگویی است زنده و گویا برای جوانان این سرزمین؛ الگوی کار عاشقانه و صادقانه و هدفمند.

زندگی سخت کوشانه پدر بزرگان و پدران بزرگ ما بخصوص آنانکه در تاریکی ها و سنگلاخ ها قلم را شمع راه کردند تا ما امروز چراغ بنابانیم، یادآور این نکته است که زندگی نه تنها خورد و خواب نیست، بلکه تنها دستاوردهای مالی هم نیست، که زندگی لایه ای عمیق تر و شیرین تر دارد که تنها بر انسان هایی نمایان می شود که نه به آسودگی که با جنگ و دندان سطح را می تراشند و می خراشند و عمق را می کاوند و می یابند. یکی از ویژگی این بزرگان خستگی ناپذیر است. پدر بزرگ خستگی ناپذیر بود.

استاد ابوالقاسم صاحب در هفتاد سال عمر خود، هفتاد جلد کتاب نوشته است. این یعنی از زمانی که در مکتب فلم به دست گرفت، آن را زمین نگذاشت. این ره را کردن دنیای دانش و معرفت در دوران غم نان هم بود، در عین جنگ و بیابانی هم بود، همراه بیکاری و بی خانمانی هم بود و در زمان پیری و ناتوانی هم.

به دنبال کدام الگوی دیگر کارساز برای آبادی خانه، گرد جهان می گردیم؟

مجموعه سه جلدی کتاب «مفتاح الاعلام» که پیش روی شماست، فشرده شش جلد نسخه ی خطی است در ذکر نام و شرح حال بزرگان علمی و دینی از قرن اول تا چهارده هجری که استاد طی سال ها پژوهش و مطالعه و دود چراغ خوردن به معنای واقعی آن، در سال ۱۳۱۲ تا ۱۳۱۴ شمسی آنرا به سرانجام رساندند. این مجموعه یکی از اولین دائرة المعارف های مشاهیر ایرانی-اسلامی است که با خط خوش مؤلف و به ترتیب الفبایی به نگارش در آمده است. می توان تصور کرد که با توجه به دست نویس بودن آن، تنظیم تقابلی آن تا چه اندازه نیازمند دقت و برنامه ریزی بوده است. در مواردی که بعد از تمام نگارش صفحه ای یا بسط ستونی،

چندان رضایت بخش نبود.

بعد از مدتی با مشورت دوستان صاحب نظر به این نتیجه رسیدیم که فشرده‌ی کار را در سه جلد، به دستخط خود استاد به صورت چاپ عکسی به خواننده‌ی خاص اینگونه آثار عرضه کنیم. این کار دو حسن داشت. یکی بی واسطه سپردن اثر به دست خواننده‌ی علاقمند که به احتمال قوی خود باید متخصص خوانش کتابی با این ویژگی باشد. دوم آنکه اثر همچون هر پدیده‌ی دیگر، در امروز روز تفسیرها و کاربردهای مکرر، بعدی تازه پیدامی کند: بعدی هنری. همچنان که هر برگ این کتاب فارغ از محتوا، نابگوی خوشنویسی است، شایسته‌ی نمایشگاهی از نمود زیبایی در خط و ثبوت صبوری در کار.

در انتها ناگفته نماند که تمامی سعی من و همکارانم بر این بوده که این مجموعه را آنچنان که شایسته‌ی استاد ابوالقاسم محاب است، با بهره‌گیری از دو ویژگی کاری ایشان: صبوری و زیبایی عرضه کنیم تا آنچنان که هدف ماست، جوانان این سرزمین را یادآوری باشد برای تفسیر کار عاشقانه.

غلامرضا محاب تهران - دیماه ۱۳۹۸

ایشان به منبعی جدید یا مدخلی تازه بر می خوردند، چاره‌ای نداشتند. جز اینکه آن را در کنار صفحه مخصوص به خودش حاشیه نویسی کنند. (همچنان که حاشیه نویسی ایشان را در کتاب‌ها مشاهده خواهید کرد.) شاید این گونه کار و تلاش برای جوانان امروز که همیشه کامپیوتری در جیب بغل دارند غیر قابل تصور باشد. توجه به امکانات زمان اهمیت انتشار این مجموعه را دو چندان می‌کند.

ویژگی مهم دیگر ذکر مسوولانه‌ی منابع و مآخذ در ابتدای مجموعه است که نشانگر احترام ایشان در حد سال پیش به حقوق مؤلف و حق نشر و اعتقادشان به رعایت اخلاق علمی است. این مطلب، بخصوص در زمانه‌ی ما، شدیداً قابل تأمل است.

وقتی این گنجینه به دست من سپرده شد، ابتدا مصمم به خوانش خط شکسته، بازنویسی به رسم الخط امروزی و چاپ آن به صورت حروفچینی بودم. خواندن دستخط نیازمند ملاحظاتی با حوصله بود. در فرآیند کار با مشکلاتی در تشخیص و بازنویسی بعضی کلمات روبرو شدیم و نتیجه